

ПРАВОВЕ ОБГРУНТУВАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

ТУПІКІНА Т.С.,
аспірант МГУ

ФЕДОРОВ В.А.,
асистент кафедри ТДП ОНУ «ЮА»

Відповідно до ст. 1 ГК України визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.

Згідно з ст. 2 ГК України учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Проте не всі перелічені категорії осіб є суб'єктами господарських правовідносин (господарського права). Такими суб'єктам є лише ті учасники відносин у сфері господарювання, яким притаманна сукупність необхідних для цього ознак (рис), а саме:

– безпосереднє здійснення господарської діяльності (виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг), що є предметом діяльності індивідуальних підприємців, підприємств різних організаційно-правових форм, виробничих кооперативів, інших господарських організацій основної ланки економіки, або управління господарською діяльністю, що притаманно для власників майна підприємств, господарських об'єднань,

холдингових компаній, промислово-фінансових груп, господарських міністерств і відомств;

– створення (набуття статусу суб'єкта господарських відносин) у встановленому законом порядку, хоча порядок створення для різних суб'єктів

– господарських відносин різний залежно від виду (суб'єкт господарювання чи орган/організація господарського керівництва), організаційно-правової форми (унітарне підприємство, господарське товариство, виробничий кооператив), основного або виключного виду діяльності (комерційний банк, страхова компанія, фондова біржа, промислово-фінансова група та ін.); набуття статусу суб'єкта господарських відносин (що, як правило, є завершальною стадією процесу створення господарської організації) зазвичай пов'язується з їх державною реєстрацією; державна реєстрація може здійснюватися в загальному порядку (відповідно до положень ГК України – ст. 58, ЦК України – статті 50, 89, Закону України від 15.05.2003 р. «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців») та/або в спеціальному порядку (передбачається Законом «Про банки і банківську діяльність» – статті 17-18, 22, Законом «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» – пункти 13-14 ч. 2 ст. 7; «Про інститути спільного інвестування (панові та корпоративні інвестиційні фонди)» – статті 8, 11; постановою Кабінету Міністрів України від 20.07.1996 р. № 781 «Про затвердження Положення про створення (реєстрацію), реорганізацію та ліквідацію промислово-фінансових груп» (п. 2) та ін.);

– наявність майна, необхідного для здійснення обраної суб'єктом або покладеної та нього господарської діяльності чи управління такою діяльністю; таке майно може закріплюватися за суб'єктами господарського права на різних правових титулах: праві власності

(господарські товариства, виробничі кооперативи), праві господарського відання (державне та комунальне комерційні підприємства), праві оперативного управління (казенне підприємство, комунальне некомерційне підприємство), праві користування (може застосовуватися з будь-яким з названих правових титулів; є характерною ознакою орендного підприємства);

– наявність господарської правосуб'єктності тобто визнаної державою за певним суб'єктом господарських відносин можливості бути суб'єктом прав (мати і здійснювати господарські права та обов'язки, відповідати за їх належне виконання і мати юридичну можливість захищати свої права та законні інтереси від можливих порушень); обсяг господарської правосуб'єктності учасників господарських правовідносин фіксується в законі та в їх установчих документах і залежить від низки чинників (зокрема, від правового титулу майна, виду та характеру діяльності).

Посилаючись на ст. 1 ГПК України підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності, мають право звертатися до господарського суду згідно з встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених цим Кодексом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням.

У випадках, передбачених законодавчими актами України, до господарського суду мають право також звертатися державні та інші органи, фізичні особи, що не є суб'єктами підприємницької діяльності.

Угода про відмову від права на звернення до господарського суду є недійсною.

Відповідно до ст. 2 ГПК України господарський суд порушує справи за позовними заявами:

- підприємств та організацій, які звертаються до господарського суду за захистом своїх прав та охоронюваних законом інтересів;

- державних та інших органів, які звертаються до господарського суду у випадках, передбачених законодавчими актами України;

- прокурорів, які звертаються до господарського суду в інтересах держави;

- Рахункової палати, яка звертається до господарського суду в інтересах держави в межах повноважень, що передбачені Конституцією та законами України.

Спеціалізація судової системи (ч. 1 ст. 125 Конституції України) як спеціальний прояв загальнотеоретичного принципу розподілу функціональних повноважень може мати зовнішні і внутрішні прояви. Відповідно до зовнішньої спеціалізації створюється відокремлена підсистема судів, які мають чітко окреслену юрисдикцію і правила розгляду справ. В Україні за цим принципом зовнішньої спеціалізації створено мережу господарських та адміністративних судів, які мають чітко визначену юрисдикцію, діють за спеціальними процесуальними правилами (Господарський процесуальний кодекс, Кодекс адміністративного судочинства). Законом передбачено можливість подальшого розвитку спеціалізованих судових підсистем у рамках судів загальної юрисдикції, що може бути зумовлено розвитком відповідних суспільних відносин. Зокрема, активно дискутуються можливості створення ювенальних судів (які будуть розглядати справи щодо неповнолітніх), земельних судів та ін.

Внутрішня спеціалізація судової діяльності реалізується у функціональному розподілі обов'язків між

суддями одного суду, коли створюються спеціальні палати (окремі структурні одиниці) або виділяються окремі судді, які розглядають лише певні категорії справ, віднесених до юрисдикції даного суду. Найбільшого втілення внутрішня спеціалізація набуває в апеляційних і вищих судових інстанціях (вищі спеціалізовані суди, Верховний Суд України), де створюються окремі палати по розгляду певних категорій справ. Такий розподіл функціональних обов'язків у рамках одного суду спрямовано на підвищення компетентності судді при розгляді справ, що, у свою чергу, позитивно відбивається на скороченні строків і якості вирішення справ.

Стаття 125 Конституції України зазначає, що система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності і спеціалізації.

Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України.

Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі суди. Відповідно до закону діють апеляційні та місцеві суди. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Віднесення у 2007 році корпоративних спорів до юрисдикції господарських судів, саме через високий рівень відправлення ними судочинства, дозволило уникнути ситуації на кшталт справи Порту Південного, в якій, одним із судів загальної юрисдикції, було прийнято близько 15 ухвал, що блокували роботу підприємства. Слово «рейдерство» зникло з інформаційних довідок, що виникали майже кожного дня протягом 2005 – 2007 років. Немає сьогодні ухвал про заборону проводити загальні збори, відсутні рішення про надання повноважень щодо керівництва підприємствами окремим зацікавленим особам. Таким чином, завдяки принциповій позиції суддів господарських

судів по цілій групі питань в державі сьогодні формується впевненість в доцільності правових механізмів та заходів захисту підприємців від можливих порушень в сфері господарювання.

Причиною спеціалізації в судах є поступове ускладнення й розвиток суспільних відносин і розширення законодавчої бази, що їх регулює. Настав час, коли суддя не може бути кваліфікованим фахівцем з усіх питань, віднесених до юрисдикції суду, оскільки це практично неможливо. Виникає необхідність у створенні судів, що розглядають окремі види спорів, а також у внутрішній спеціалізації суддів, що дозволяє нівелювати вплив збільшення кількості розглядуваних судових спорів на якість правосуддя.

Спеціалізація судів і суддів у розгляді певних категорій справ сприяє поглибленню їх знань з окремих галузей законодавства та практики його застосування, підвищенню їх професіоналізму, а отже, більш надійному захисту прав і свобод людини, прав і законних інтересів юридичних осіб.

В Україні місцевих господарських судів становить – 27, апеляційних господарських судів – 8.

Статистика свідчить про високу довіру бізнес-спільноти до господарського суду.

В Україні станом на листопад 2013 р. у 83% випадків учасники господарського судочинства не зверталися до апеляційної інстанції щодо рішень господарських судів.

За 11 місяців 2013 року місцеві господарські суди винесли понад 160 тис. рішень. В цілому, до Вищого господарського суду України за цей період надійшло близько 15 тисяч касаційних скарг. Це лише 9% від ухвалених місцевими судами рішень.

Показовою також є інформація про статистику звернень громадян та юридичних осіб зі скаргами на

дії чи бездіяльність суддів Вищої ради юстиції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів та органів прокуратури.

Так, за станом на 19 листопада 2013 р. у Вищу кваліфікаційну комісію суддів надійшло 8406 скарг на дії суддів. З них тільки 481 скарги щодо суддів господарських судів. До Вищої ради юстиції надійшло 6000 скарг на дії суддів, з них тільки 400 скарг – скарги щодо суддів господарських судів.

Протягом 2012 р. органами прокуратури розглянуто 1 тис. 317 звернень громадян та юридичних осіб на дії суддів, з яких 170 (лише 13%) – звернення щодо правомірності дій суддів господарських судів. Водночас в 2013 р. кількість звернень щодо правомірності дій суддів господарських судів зменшилася до 59, що складає 12% від загальної кількості скарг (511 скарг).

Великі платники податків за I півріччя 2013 сплатили до держбюджету 97 млрд грн, повідомляє прес-служба Міністерства доходів і зборів України.

За статистикою Міндоходів, в поточному році до категорії великих платників віднесені 1480 підприємств. Податкові надходження від цієї категорії платників склали 73 млрд грн – 69% від сплаченої суми всіх податкових надходжень по Україні. Митних платежів сплачено на суму 24 млрд грн (43%).

Найбільші доходи, за даними міністерства, отримали підприємства харчової промисловості. Великі підприємства, які працюють у цій сфері, сплатили 17% всіх надходжень від великих платників.

Від підприємств, задіяних у торгівлі, надійшло 13% надходжень. Великі платники, які займаються виробництвом і розподілом електроенергії, газу та води сплатили 9% надходжень, і 8% надійшло від підприємств, які працюють у сфері права, бухгалтерського обліку, інжинірингу та надання послуг підприємцям.

Нагадаємо, доходи держбюджету за січень-червень 2013 знизилися на 0,2% – до 162,500 млрд. грн.

Існує від американського народу Проект USAID «Справедливе правосуддя», де представлено результати опитування громадської думки з використанням методики карток громадянського звітування щодо оцінки якості окремих аспектів діяльності господарських судів.

Видання призначене для голів судів, суддів, керівників апарату судів, інших працівників судів, громадських організацій, та всіх інших осіб, зацікавлених у побудові діалогу між судами та суспільством задля покращення доступу до правосуддя, підвищення ефективності, прозорості та підзвітності судової системи, побудови довіри громадян до суду. В дослідженні було використано дві площини оцінювання роботи суду: узагальнюючи та на рівні окремих вимірів. В загальних оцінках фіксувалося суб'єктивне сприйняття якості роботи суду на основі відповідей респондентів на питання про оцінку роботи суду за стандартною п'ятибальною шкалою оцінки.

Результати свідчать, що загалом робота господарських судів оцінена респондентами позитивно: більше 80% оцінили її як добру та відмінну, 14% – як задовільну, близько 3% – як незадовільну. Середній бал даного виміру склав 4,2.

Аналізуючи відповіді на запитання про враження від візиту до суду, слід зазначити, що, в основному вони відповідають очікуванням 73% відвідувачів господарських судів. Кращі, ніж очікували, враження мають 10% опитаних, гірші, ніж очікували – 9%.

За результатами дослідження, зміст судових господарських судів викладений доступною, зрозумілою мовою та є достатньо обґрунтованим (на думку близько 90% респондентів).

Підводячи підсумок викладеного, необхідно підкреслити, що існування господарських суддів в Україні є важливим кроком на шляху до розбудови правової, демократичної держави Україна.